

Sennels kirkes restaurering 1982-92

Kirkerestaurering er en brydningsfuld proces, der involverer adskillige myndigheder. Anders J. Hindsholm tager udgangspunkt i sin oplevelse af Sennels Kirke, som han så den første gang for mere end tre årtier siden. Artiklen følger det komplicerede og langstrakte spil mellem menighedsråd, stiftsøvrighed og Nationalmuseet før en restaurering kunne sættes i værk og karakteriserer resultatet af arbejdet. Artiklen har tidligere været trykt i Aalborg Stiftsårbog (1992).

»Men særligt kan jeg lide Kirkerne oppe Nordvest paa i Jylland, i Thys land, omkring Limfjordens vestlige Dele ... Deroppe ligger de og strækker slanke Halse mod Vesterhavet og er selv lyse og ædle som Graagæs ...«

Sådan skriver Martin A. Hansen i sin lille bog fra 1957, »Af Folkets Danmarks-historie«, og af de thylandske kirker nævner han bl.a. Vestervig. Han kunne også have nævnt Sennels; den store kirke med dens 10 forskellige tagflader er også lys som en grågås og strækker sin slanke hals mod Vesterhavet. For 30 år siden var kirkegården så tilplantet med elmetræer, at man om sommeren knapt nok kunne se kirketårnet; siden er der groet et dybt vestenlæ op vest for vejen, der fører forbi kirken, dermed bar man kunnet rydde mange træer på kirkegården, og nu kan kirken ses året rundt.

Det er mere end 30 år siden, at jeg for første gang så Sennels kirke. Jeg glædede mig over de nøgterne, for ikke at sige strenge linier i den store kvaderstenskirk med dens hvidkalkede tilbygninger. Men glæden svandt meget, da jeg så kirken indefra. Nåja, indvendig var der også kvaliteter, man måtte lægge nakken tilbage for at se loftet, man måtte beundre den høje,

slanke triumfbue, og midt i koret stod den berømte Sennels-font, den smukkeste døbefont i hele Thisted Amt, med fornemme bladornamenter over hele den firpasformede kumme. Men ellers! Det høje loft og stoleværket var malet i kedsommelige grå farver, alteret var skjult bag et rødt plydses forhæng med guldborter og omgivet af en voldsom skranke med tætsiddende, drejede balustre ligesom dem på forsamlingshusets balkon, det tilhørende knæfald var betrukket med rødt plyds. Og oven på alteret stod et stort, 3-fløjet apparat af en altertavle med nogle kedsommelige malerier fra 1877. Da jeg lettede på plydset omkring alteret, så jeg et smukt alterbord af kvadersten, desværre så skæmmet af dårlige reparationer, at det nødvendigvis måtte være dækket til.

Jeg lovede mig selv, at jeg ville gøre, hvad jeg kunne for i det mindste at få alterbordet gjort ordentligt i stand, så det kunne tåle at blive set uden plyds eller andet omhæng. Ved provstesyntet i 1962 gjorde jeg provsten opmærksom på alterets sørgelige forfatning, og syntet bestemte, at alterbordet skulle repareres. Bestemmelsen blev gentaget ved næste provstesyntet, i 1965, og nu blev det bestemt, at der skulle udarbejdes forslag til en istandsættelse af

Sennels Kirke.

hele koret; kalkmalerierne i korhvelvingen trængte hårdt til at blive rensset.

Menighedsrådet henvendte sig til den daværende kgl. bygningsinspektør, arkitekt Leopold Teschl, Frederikshavn. Han udarbejdede et forslag, hvis hovedpunkt var, at alterbordet skulle istandsættes og afdækkes, så man kunne se det. Det var imidlertid en given ting, at hvis man fjernede alteromhængen, ville alteret komme til at se for lille ud i forhold til den store altertavle; derfor indgik det i forslaget, at altertavlen skulle fjernes fra alteret og anbringes et andet sted, evt. på en væg i skibet. Derved ville alteret komme til at stå frit og se ud som det, der er meningen med det som kirkens bord. Og når altertavlen var væk, kunne man genåbne korets østvindue, som engang for længe siden var blevet muret til. Endelig skulle alterskranken udskiftes.

Forslaget blev sendt til godkendelse i

stiftsøvrigheden, herfra blev det sendt til udtalelse i Nationalmuseet. Museumsinspektør Erik Skov kunne absolut ikke lide det; i et brev til Kirkeministeriet forklarede han at forslaget byggede på gammeldags restaureringsidéer og var helt ude af trit med de nugældende principper for restaurering af historiske monumenter. Det blev Kirkeministeriet, der skulle tage bestemmelse om forslagets skæbne, og det kom til at vare 10 år. I løbet af den tid havde der været holdt 2 menighedsmøder om sagen, præsten og menighedsrådets formand havde været i København for at tale med kirkeministeren, og kirkeministeren (Egon Jensen) havde været i Sennels sammen med flere embedsmænd for at se på forholdene i kirken. Menighedsrådet stod fast på sit forslag, Nationalmuseet stod fast på sin modstand, og i Kirkeministeriet kunne man åbenbart ikke finde ud af, hvem man

skulle holde med.

Først i 1980 blev sagen afgjort. Kirkeminister Jørgen Peter Hansen valgte at give Nationalmuseet medhold, altså fik menighedsrådet afslag.

Men koret i Sennels kirke trængte stadig hårdt til at blive gjort i stand, og efterhånden trængte resten af kirken også; den var sidst blevet restaureret i 1937. Der måtte et nyt forslag til, og menighedsrådet henvendte sig til arkitekt Poul Hansen, Thisted, der også havde mange års erfaring med kirkerestaureringer og desuden stod på god fod med Nationalmuseet. Han undersøgte kirken og lavede et forslag til istandsættelse både udvendig og indvendig. Fra det tidligere forslag blev kun ét punkt medtaget: Udskiftning af alterskranken.

Poul Hansens forslag blev mere nådigt bedømt i Nationalmuseet, derfor kunne det forholdsvis hurtigt blive godkendt. I 1982 nåede sagen endelig ud over papirstadiet; nu kom håndværkerne til, nu begyndte der at ske noget. I løbet af 1982 blev tagværkerne istandsat, desuden blev kvadrene i kirkens sydmure taget ned og muret op igen. I 1984 blev tårnets murværk delvis omsat. Nu gjaldt det endelig de indvendige arbejder.

Men ak! – de kom først i gang 6 år senere, i 1990. Bl.a. fordi menighedsrådet endnu en gang prøvede at få tilladelse til at fjerne altertavlen fra koret. Man havde ikke opgivet tanken, og den voksede sig stærk igen i 1985. Da blev den omstridte altertavle nemlig virkelig fjernet. En konservator havde undersøgt den og konstateret 6 forskellige farvelag; heraf kunne man slutte, at der gemte sig i hvert fald 2 sæt ældre malerier under dem fra 1877. Nu skulle det undersøges, hvordan de gamle billeder så ud, derfor blev tavlen sendt til

røntgenundersøgelse i Nationalmuseets afdeling i Brede.

Nu kunne man endelig se, hvordan koret tog sig ud uden den store, mørke altertavle. Det blev et helt andet rum, lyst og venligt, og menighedsrådet besluttede hurtigt, at man igen skulle søge tavlen anbragt et andet sted i kirken. Man ville dog ikke insistere på at få det tidligere øst-vindue åbnet igen, derimod kunne man forestille sig en billedvævning hængt op på østvæggen. I en periode fik man lov at låne et billedtæppe af Berit Hjelholt, Vester Thorup; det tog sig godt ud, selv om farverne ikke harmonerede med rummet i øvrigt. (Senere blev der ophængt en frise af maleren Carl Bjerring, Sillerslev, Mors).

På ny gik en ansøgning til stiftsøvrigheden, på ny blev den sendt til Nationalmuseet. Her havde man ikke skiftet mening, og stiftsøvrigheden ville ikke gå imod museets opfattelse, så menighedsrådet fik afslag. Det ville man ikke uden videre godtage, man bad stiftsøvrigheden komme til Sennels og se på forholdene. I maj 1987 blev der så holdt møde i kirken. Biskoppen, stiftamtmanden, stiftskontorchefen og den kgl. bygningsinspektør mødtes med menighedsråd og provstiudvalget. Inspektør Erik Skov fra Nationalmuseet var der også, desuden menighedsrådets arkitekt, Ib Lydholm, der havde overtaget restaureringssagen, da hans kompagnon, Poul Hansen, blev alvorligt syg; han døde kort tid efter. I mødet blev de modstridende synspunkter igen fremsat, bagefter drak man kaffe og skiltes i al høflighed.

Stiftsøvrigheden havde lovet at overveje sagen endnu en gang; den blev overvejet i 2 år. I maj 1989 bestemte stiftsøvrigheden, at man ikke kunne tage endelig stilling, før både altertavlen og korets kalkmalerier var blevet gjort i stand; samtidig henstillede

Konservator J. Smalley afdækker kalkmalerier på skibets sydvæg. Man ser bl.a. en mand på vej over rælingen af en båd.

man til menighedsrådet at lade nogle ældre malerier på tavlen afdække. Rådet kviede sig ved det, for det ville blive dyrt, men man fik løfte om stort statstilskud og gik så med til det. Tavlen blev sendt til behandling hos konservator Rosing Holm i Aalborg; det samme gjorde det øvrige historiske inventar: prædikestolen, korbuekrucifixet og epitafiet over herremanden Lars Toft, som døde i 1773.

Det skete, efter at kirken i august 1990 endelig var blevet lukket, så håndværkerne kunne rykke ind. Nu blev alterbordet skilt ad og kvadrene lagt ud uden for kirken; den lille blyæske med kirkens oprindelige relikvier blev taget i forvaring i præstegårdens brandsikre box. Stoleværket blev dækket til med plader, og så kunne murer-

ne gå i gang med at banke kalk og puds af væggene og brække gulvet op i koret.

Nu blev det spændende, for som ventet dukkede der kalkmalerier op i skibet. De havde sidst været fremme i 1880'erne; da man dengang prøvede at afdække dem, blev de ødelagt, de hæftede kun dårligt til de rå kampestensmure i skibet, og de blev dengang kalket over igen. Nu dukkede resterne frem på sydvæggen, og menighedsrådet bestemte, at den østre ende af væggen skulle undersøges nærmere. Væggen var inddelt i felter ved hjælp af malede søjler; i det østligste felt, bag prædikestolens plads dukkede der hurtigt nogle små, fine ansigter op, det var især dem, man gerne ville have undersøgt. Konservator Smalley fra Nationalmuseet arbejdede

de forsigtigt med de mange lag kalk på væggen og afdækkede efterhånden et skib med knækket mast; de to små ansigter hørte til personer i skibet. En af dem, en skægget mand, sad på rælingen med sit ene, bare ben udenfor; man kunne umiddelbart tro, det drejede sig om Jesu discipel Simon Peter på vej ud ad båden for at vandre over bølgerne hen til Jesus, sådan som der fortælles i slutningen af Markusevangeliets 6. kapitel. Men Smalley ville hævde, at det drejede sig om en helgenlegende; kirkens skytsengel, Skt. Nicolaus eller St. Niels, var bl.a. kendt for at hjælpe søfolk, som var i havsnød, og billedet skulle altså forestille sådan en situation. Det kunne endvidere konstateres, at billedet var samtidigt med korets kalkmalerier, og at skibets sydvæg var blevet bemalt flere gange.

Billederne i korhvelvingen var også blevet fremdraget i 1880'erne, men de var meget bedre bevaret. I tidens løb var de blevet dækket af sod, støv og stearin, især i østkappen over alteret. Der blev rejst stillads med en platform 3 m over korgulvet, med adgang gennem vinduet; her blev der etableret en håndvask med afløb og koldt og varmt vand, og så gik de to konservatorer i gang med at vaske billedfladerne rene og bagefter reparere pudslaget. Undervejs måtte de desværre konstatere, at billederne kun til dels var ældre end 1886, da kirke-maler V. Sørensen havde afdækket og restaureret (kompletteret!) dem.

Takket være rensningen kan man nu se, hvad billederne forestiller. De 12 apostelhelgener i de tre hvælvingskapper kunne man nok tidligere identificere; nu kan man også se billedet i østkappen. Det drejer sig om en traditionel dommedagsscene; Kristus troner på regnbuen som verdens dommer, forsynet med nådens lilje og straffens

sværd; ved hans højre hånd hans mor, ved den venstre Johannes Døber. Omkring ham knæler engle, som blæser i basuner for at opvække de døde, forneden er nogle af de døde på vej op af jorden. Imellem figurerne er der fyldt ud med okkergule dobbeltstjerner, ellers er den fremherskende farve rødbrun.

Korets lodrette vægflader er hvidkalkede, de var før til dels meget omhyggeligt pudsede, så de var jævne og afrettede som moderne vægge. Østvæggen var forsynet med en skalmuring med nye, gule mursten, Åbenbart for at hjælpe mod salpeterudtrækning, skalmuren var igen dækket af fiberplader. Nu er både pladerne og skalmuren fjernet, hvorved der er blevet mere luft bag alteret; på de andre vægge er den glatte puds blevet hugget af. Også korvinduet's falsede lysning var blevet glatpudset, den er nu ført tilbage til sin oprindelige skikkelse, så den svarer til den smukke døråbning til sakristiet.

Korgulvet var hævet et trin over skibets gulv; i den østre ende, rundt om alteret, var det endnu et trin højere og lagt af brædder. Nu er hele gulvet lagt om, så det falder jævnt og uden trin fra østvæggen ned mod skibets gulv. Hele korgulvet er nu lagt med 8-kantede gule teglstensfliser med kvadratiske, sorte sten imellem.

Et væsentlig led i murerarbejdet var opmuringen af alterbordet. Dets kvadre var blevet grundigt undersøgt, også af inspektør Knud Krogh fra Nationalmuseet. Det så ud til, at de store kragsten, som udgør bordpladens kant, oprindeligt havde været brugt i andre sammenhænge, eventuelt i to (eller flere?) forskellige altre. Stenene passer ikke sammen, og en enkelt kvadersten bærer et indhugget rids af et kors med et træ, hvilket også kunne tyde på, at den ikke oprindeligt er beregnet til at blive

muret ind i alterbordet. Kvaderstenene passer heller ikke sammen; i 1875 lavede tegneren Magnus Petersen en tegning af alteret, men den svarer ikke til det udlseende, alteret havde 100 år senere. Det lykkedes murerne og arkitekt Lydholm at få kvadrene til at passe nogenlunde sammen, uundgåelige slip blev udfyldt med mursten.

Resultatet blev sådan, at alterbordet absolut kan tåle at blive set. Til menighedsrådets store tilfredshed undgik man også en henstilling om at få det dækket til igen. Og dertil kommer, at det i den sidste ende lykkedes at få altertavlen fjernet fra alterbordet! Ikke meget, bevares, det drejer sig kun om trekvart meter, men alligevel: nu står alterbordet frit på korets gulv, man kan gå rundt om det, alterdugen kan hænge ud over kanten på alle fire sider; det ser godt ud.

Dermed syner altertavlen også lidt mindre, end den før gjorde. Den står nu op ad korets østvæg, med tiden vil den nok blive ophængt på væggen. Den er blevet smukt istandsat; i stedet for billederne fra 1877 ser man nu J.J. Thranes malerier fra 1712. Motiverne er de samme, i midten nadverrens indstiftelse, på fløjene korsfæstelsen og opstandelsen, men udførelsen er betydelig bedre. 1877-billederne var malet af A. Riis-Carstensen, hvis far var præst i Sennels o.1850; han var en dygtig marinemaler, men ikke særlig god til engle og apostle. Desværre er Thranes billeder meget mørke; selv om rammen er blevet malet op, virker hele altertavlen væsentlig mørkere end før.

Oven på tavlen står stadig 3 træfigurer fra en tidligere, gotisk altertavle (eller flere sådanne). Det drejer sig om 2 apostle og en kronet helgeninde med en bog, måske Skt. Elisabeth. Figurene var før smurt

over med grå maling ligesom kirkens øvrige træværk; nu har de fået deres gamle farver/forgyldning tilbage.

Også prædikestolen, korbuekrucifixet og Lars Tofts epitafium er blevet istandsat af konservator Rosing Holm i Aalborg. Et panel fra den gamle herskabsstol, med 3 våbenskjolde fra Ullerupgårds tidligere ejere, er blevet flyttet til dets oprindelige plads ved indgangsdøren. I skibets østre ende er den øverste stol i begge sider blevet fjernet; det har givet mere luft omkring prædikestolen.

Den tidligere alterskranke, fra 1907, er blevet skiftet ud med en ny, tegnet af arkitekt Poul Hansen og udført af tømrermester Jens Vrist, Sennels. Det drejer sig om en let konstruktion, formet som en stor oval, der står på tværs i koret, med åbning mod alteret. Den er malet i den samme rødbrune farve, som nu dækker kirkens loft og stoleværket, og som harmonerer med grundfarven i korets kalkmalerier. Stoleværket har fået nye og højere gavle, tegnet af arkitekt Ib Lydholm, som også har tegnet kirkens nye nummertavler.

Sidst, men ikke mindst, har kirken fået nyt orgel. Det tidligere pneumatiske orgel (Frobenius, 6 st.) fra 1937 var slidt op; nu er anskaffet et nyt Carsten Lund-orgel med 10 stemmer og 2 manualer. Ligesom det gamle står det i tårnummet, den høje facade er tegnet af arkitekt Lydholm.

Den nyrestaurerede kirke og det nye orgel blev taget i brug ved en festgudstjeneste på Mariæ Bebudelsesdag, den 5. april 1992. Biskoppen ledede gudstjenesten. På den nye, uldne alterdug fra Vævegården i Tylstrup stod 2 smukke vaser af stentøj, skænket af arkitekten og håndværkerne.

Der var almindelig enighed om, at kirken endelig havde fået et smukt og harmo-

Koret før restaureringen ...

nisk interiør.

I menighedsrådet håber man nu på, at resultatet blev det bedst mulige. Med Thranes billeder ser altertavlen bedre ud end med Riis-Carstensens, men samtidig er den blevet mørkere og dermed endnu mere dyster. Da menighedsrådet gik med til at få de gamle billeder afdækket, var det under den forudsætning, at tavlen alligevel skulle fjernes fra koret. Hvis man på forhånd havde opgivet den tanke, kunne man jo i stedet for have brugt pengene til at få malet helt nye malerier i de gamle rammer. Det har man med held prøvet flere steder i stiftet, f.eks. i Bindslev kirke i Vendsyssel; på den måde kunne man have fået lyse, nutidige billeder i koret. Og det ville Nationalmuseet ikke have haft så meget imod.

Det kan man selvfølgelig gøre en anden gang; foreløbig skal der vist ikke koster

og efter!

flere penge på altertavlen i Sennels kirke. I denne omgang er der blevet kostet op imod kr. 300.000, heraf ca. 100.000 til afdækning af de gamle billeder.

Under de givne omstændigheder kunne resultatet af restaureringen nok ikke være blevet meget bedre. De givne omstændigheder for en kirkerestaurering ligger først og fremmest i Nationalmuseet; hvad museets inspektører vil anbefale, det kan godkendes, men det er vist nok nærmest umuligt at få Stiftsøvrighed eller Kirkeministerium til at godkende noget uden Nationalmuseets anbefaling. Derfor er det museumsinspektørerne, der bestemmer, hvordan der skal se ud i en hvilken som helst sognekirke i Danmark, og man kan jo nok spørge, om det er rimeligt. Det er klart, at Nationalmuseet skal sørge for, at vore gamle kirker bliver bevaret, og at der bli-

ver passet godt på deres historiske inventar. Men ret beset har museet vel aldrig fået mandat til at bestemme, hvordan kirkens inventar skal placeres. Den afgørelse kunne vel uden fare overlades til den menighed, som betaler for kirkens vedligeholdelse og bruger den året rundt.

Før i tiden var det herremændene, der regerede over kirkerummene; i dag er det Nationalmuseets inspektører. Ved den sene-

ste ændring (af 29/4-92) af loven om folkekirkens kirkebygninger og kirkegårde har Folketinget dristet sig til at give menighedsrådene lidt større beføjelser end før. Tør man mon håbe på, at Sennels menighedsråd ved næste restaurering selv kan bestemme, om den gamle, mørke altertavle fortsat skal dominere kirkens kor?

Sennels Kirke